

سنجش احساس امنیت شهروندان با استفاده از مولفه‌های منظر شهری (نمونه موردی: محله اوین)

محسن رفیعیان^۱

عضو هیات علمی گروه شهرسازی دانشگاه یزد

محمد مویدی

دانشجوی دکتری دانشگاه علم و صنعت ایران

حسن سلمانی

فارغ‌التحصیل کارشناسی ارشد دانشگاه تربیت مدرس

چکیده

امنیت به عنوان یکی از نیازهای اساسی شهروندان در ساختارهای شهری به شمار رفته و از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است از این رو در مطالعات و پژوهش‌های مرتبط با شهر و بیان معیارهای کیفیت مطلوب شهری همواره امنیت به عنوان یکی از شاخص‌های مهم کیفیت زندگی مورد توجه برنامه‌ریزان و شهرسازان قرار گرفته و در این خصوص نظریه‌های گوناگونی نیز ارائه شده‌است. فضای شهری نیز به عنوان حوزه‌ای عمومی که همواره مورد استفاده عام مردم در هر زمان می‌باشد در صورت ایجاد احساس امنیت علاوه بر آنکه آرامش را برای شهروندان به ارمغان آورده بلکه، سطح تعاملات و فعالیت‌های اجتماعی را نیز افزایش داده و در نهایت احساس مطلوبیت و رضایت محیطی را در شهروندان تقویت می‌نماید. لذا در این تحقیق پس از بررسی مطالعات صورت گرفته، مبانی نظری مرتبط با منظر - منظر شهری با تدقیق در سه بعد ادراک، فعالیت و فرم در شکل - گیری منظر مطلوب، مولفه‌های «حس مکان»، «هویت مکان»، «خاطره انگیزی»، «خوانایی و تصویری روشن از محیط»، «ادراک عمومی و لذت بصری» و «فرم و ریخت» به عنوان شاخص‌هایی برای سنجش احساس امنیت شهروندان با استفاده از شاخص - های منظر شهری می‌باشد. این تحقیق در حوزه ادبیات نظری، یک «تحقیق تجربی» و در حوزه «مطالعات میدانی»، دارای «روش پیمایشی» با «ابزار گردآوری داده» به صورت «پرسشنامه» می‌باشد. در زمینه «تحلیل اطلاعات» با استفاده از تحلیل کمی روابط بین «احساس امنیت» و «منظر شهری» روش تحقیق علی و همبستگی اتخاذ شده‌است. در این پژوهش روش تحلیل رگرسیون چند مرتبه‌ای (HMR) بکارگیری شده‌است و در بررسی روائی و پایایی پرسشنامه از تحلیلی عاملی و آلفای کرونباخ استفاده شده‌است. یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که کلیه معیارهای به کار رفته در سه سطح مدل سنجش احساس امنیت در محدوده مورد مطالعه با متغیر منظر شهری دارای رابطه معناداری می‌باشند ($p < 0.05$). همچنین بین میانگین احساس امنیت و میانه نظری (عدد ۳) اختلاف معناداری وجود دارد و احساس امنیت در محدوده مورد مطالعه از دید ساکنین، پایینتر از سطح متوسط ارزیابی شده‌است.

واژه های کلیدی: منظر شهری، احساس امنیت، تحلیل رگرسیون، خوانایی، ادراک بصری و عمومی.

مقدمه و ضرورت مساله:

منظر شهری بعنوان یکی از عناصر شکل دهنده به فضای شهری و جزیی از ادراک کالبدی تاثیر به سزایی در مطلوبیت یا عدم مطلوبیت فضای شهری به جای می گذارد. فضای شهری بیشترین ارتباط را با مردم و محیط زندگی و در نتیجه نقش بسزایی در هویت بخشی و احساس آرامش به شهروندان دارد. ظاهر محیط‌های شهری و عوامل متحرک در آن خاصه مردم و فعالیت‌های آن، استفاده کنندگان از فضا را تحت تاثیر قرار می‌دهد. امنیت نیز به عنوان یکی از نیازهای اساسی در ساختار شهری به شمار می رود که با گسترش روند شهرنشینی و افزایش تراکم جمعیتی اهمیتی مضاعف می یابد. امنیت نوعی احساس آرامش و آسایش درونی قلمداد می‌شود که از مولفه‌های فعال محیط به دست می‌آید. پیش فرض این تحقیق این است که اگر تصویر فضاهای شهری مغشوش، نفرت انگیز و یا یکنواخت باشد به طور مستقیم تأثیر نامطلوبی بر شهروندان و احساس آنها خواهد گذاشت، که در نهایت شاهد فراهم شدن بستری برای ظهور ناهنجاری‌ها شده و کاهش احساس امنیت را نیز در بر خواهد داشت. در واقع به هر میزان اگر امنیت نسبی برقرار باشد ولی به طور طبیعی این برهم ریختگی فضایی احساس ناامن بودن محیط را در مخاطب دامن زده و اضطراب را بر او مستولی می‌سازد.

نکته حایز اهمیت اینکه مطالعات موجود در این زمینه بیشتر صرفاً به احساس امنیت یا در مواردی به مباحثی همچون نقش کاربری یا کالبد در احساس امنیت پرداخته و کمتر به نقش و تاثیر منظر در این مقوله پرداخته شده است. با توجه به طرح مساله و ضرورت‌های تحقیق، هدف اصلی تحقیق در پژوهش «سنجش احساس امنیت شهروندان با استفاده از مولفه‌های منظر شهری» است و اینکه میان منظر شهری و احساس امنیت چه رابطه ای می توان ترسیم نمود. در راستای تحقق هدف اصلی تحقیق، اهداف خردتری به قرار ذیل تعریف می‌گردد: تعیین مولفه‌های سنجش احساس امنیت در فضای شهری، تعیین مولفه‌های سنجش منظر مطلوب، امتیازدهی شهروندان به منظر در نمونه مورد بررسی، اندازه‌گیری احساس امنیت شهروندان در محدوده مطالعاتی و تعیین رابطه بین منظر و احساس امنیت در محدوده مطالعاتی. براساس اهداف تعیین شده سوال اصلی تحقیق بصورت ذیل تعریف می‌شود: وضعیت احساس امنیت شهروندان در محدوده مورد مطالعه در چه سطحی است؟ و کدامیک از مولفه‌های منظر شهری بر احساس امنیت شهروندان موثر است. ساختار تحقیق حاضر به این صورت است که ابتدا مبانی نظری مرتبط با امنیت و منظر شهری مرور شده و سپس با مرور نظریات مرتبط شاخص‌هایی برای سنجش احساس امنیت شهروندان با توجه به منظر شهری استخراج گردیده‌است در پایان نیز یافته‌های تحقیق ارائه شده‌است.

محدوده مورد مطالعه

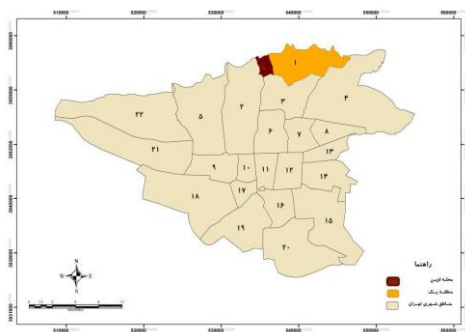
محلّه اوین در بافتی پیوسته و متداوم، در منطقه یک شهرداری تهران بر پهنه کوهپایه‌های البرز در شمال غربی تجریش گسترده شده‌است. این محلّه در گذشته از آبادی‌های معمور و کهن شمیران به شمار می‌رفته و سابقه زیست در این محلّه به بیش از ۳۰۰۰ هزار سال پیش برمی‌گردد، در دوران گذشته حتی تا سال ۱۳۴۶ شمسی زندگی و

معیشت مردم ساکن در اوین از طریق کشاورزی و دامداری، با استفاده از آب رودخانه اوین درکه تأمین می‌گردیده- است. در مجموع محله اوین با مساحتی معادل ۲۵۴۸۶۱۸ مترمربع واقع در ناحیه دو منطقه یک شهرداری تهران می- باشد. محدوده فعلی این محله از شمال به بلوار دانشجو- شمال دانشگاه شهید بهشتی- بلوار فضل...، از جنوب به بزرگراه چمران- خیابان دشت بهشت، از شرق به بلوار دانشجو و خیابان یمن و از غرب به رودخانه درکه منتهی می‌گردد. تصاویر شماره ۱ و ۲ به ترتیب عکس هوایی محله و موقعیت محله در منطقه ۱ و شهر تهران را نشان می- دهد (سند هویت محله اوین، ۱۳۸۶) (خلیل‌خواه، ۱۳۷۷، ۲۱) (سند راهبردی محلات ۲۶ گانه منطقه یک، ۱۳۸۸).

تصویر شماره (۱) عکس هوایی محله اوین

تصویر شماره (۲) موقعیت محله اوین در منطقه یک و شهر

تهران (گوگل ارث)

روش تحقیق

این تحقیق در حوزه ادبیات نظری، یک «تحقیق تجربی» و در حوزه «مطالعات میدانی»، دارای «روش پیمایشی» با «ابزار گردآوری داده» به صورت «پرسشنامه» می‌باشد. در زمینه «تحلیل اطلاعات» با استفاده از تحلیل کمی روابط بین «احساس امنیت» و «منظر شهری» روش تحقیق علی و همبستگی اتخاذ شده است. در این پژوهش روش تحلیل رگرسیون چند مرتبه‌ای (HMR) بکارگیری شده است و معیارها بر اساس هدف مطالعه مرتبط با احساس امنیت و منظر شهری با مرور مدل‌ها و معیارهای دیگر مطالعات انتخاب خواهد شد. نحوه سازمان‌دهی معیارها در این مطالعه به صورت بالا به پایین می‌باشد و برای هر معیار کلان‌تر، معیارهای فرعی آورده شده‌اند و این معیارها، ملاک پرسش از مردم می‌باشند. در مرحله تحلیل معیارها، معیارهای آخرین رده نسبت به هم رگرسیون گرفته می‌شوند.

«متغیرهای ثابت و کنترل» بدین شرح می‌باشند: تمام پرسشنامه‌ها در محدوده نمونه موردی پخش شده‌اند که به نوعی متغیر فضای ثابت را حفظ می‌کند، شرایط آب و هوایی برای همه افراد یکسان بوده و جنسیت و سن نیز به عنوان متغیر کنترل لحاظ گردیده است و مشارکت کنندگان همه از میان آقایان رده سنی ۲۴ الی ۳۰ سال می‌باشند. برای تعیین تعداد اعضای جامعه آماری پژوهش از فرمول کوکران استفاده شده است. با فرض مقادیر ثابت (p=0.5)،

(N=500000)، (d=.06)، (t=1.96) و فرض سطح اطمینان ۹۵٪ تعداد اعضای جامعه آماری 500 نفر بدست آمد با فرض غیر قابل استفاده بودن برخی از پرسشنامه‌های تکمیل شده، مجموعاً تعداد ۵۵۰ عدد پرسشنامه در محدوده توزیع گردید. تجزیه و تحلیل آماری داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS انجام گردید. ضمناً در تعیین روایی و پایایی آزمون از روش آلفای کرونباخ استفاده شده است.

۱- امنیت / احساس امنیت

۱-۱- امنیت

امنیت (security) از ریشه لاتین (securus) که در لغت به معنای « نداشتن دلهره و دغدغه است » می‌باشد گرفته شده است. بنابراین معنای لغوی امنیت را می‌توان «رهایی از خطر، تهدید، آسیب، اضطراب، هراس، نگرانی با وجود آرامش، اطمینان، آسایش، اعتماد، تامین، ضمانت» در نظر گرفت. امنیت در فرهنگ فارسی نیز به معنای آزادی و آرامش، فقدان ترس و عدم هجوم دیگران آمده است. در فرهنگ علوم رفتاری نیز دو معنا از این واژه ارائه شده است: یک حالتی که در آن ارضای احتیاجات و خواسته‌های شخصی انجام شود. دوم احساس ارزشی شخصی، اطمینان خاطر، اعتماد به نفس و پذیرشی که در نهایت از سوی طبقه‌های اجتماعی نسبت به فرد اعمال می‌شود (ماندل، رابرت، ۱۳۸۷، ۴۴)، (صالحی، اسماعیل، ۱۳۸۷، ۹۲-۸۶).

با این تعاریف امروزه امنیت به عنوان یکی از نیازهای اساسی شهروندان در ساختارهای شهری به شمار رفته و از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است چرا که به نوعی در برگیرنده احساس آرامش و آسایش محیطی بوده و از این رو با بررسی‌های به عمل آمده از سوی مازلو جایگاه رتبه دوم نیازهای انسان در هرم سلسله مراتب نیازهای انسانی را به خود اختصاص داده که سایر محققان نیز به طرق مختلف به آن اشاره کرده‌اند.

جدول شماره ۱- جایگاه ایمنی و امنیت در نظریات مختلف

نظریه پرداز	مازلو (۱۹۸۷)	استیلی (۱۹۷۳)	کتریل (۱۹۶۵)	لگتون (۱۹۵۹)
رتبه دوم نیازهای انسانی	ایمنی و امنیت	تماس اجتماعی	امنیت و نظم	جهت و گرایش‌ها در جامعه

(بر گرفته از عباس زادگان، مصطفی، ۱۳۸۴، ۷۲)

از این رو در مطالعات و پژوهش‌های مرتبط با شهر، حوزه‌های شهری و بیان معیارهای کیفیت مطلوب شهری همواره امنیت به عنوان یکی از شاخص‌های مهم کیفیت زندگی شهری مورد توجه قرار گرفته چنانچه «کیفیت زندگی در بر گیرنده ابعاد روانی است که شاخص‌هایی همچون رضایت، شادمانی و امنیت را در بر می‌گیرد. در برخی موارد، رضایت اجتماعی نامیده می‌شود» (رضوان، علی، ۱۳۸۵) (در جدول ذیل مولفه‌های کیفیت مطلوب شهری در اندیشه برخی نظریه‌پردازان اشاره شده است) این شاخص‌ها چه به طور مستقیم یا غیر مستقیم در نگرش و رفتار مردم در زندگی شهری تاثیر گذاشته و «امروزه معیار امنیت ساکنان شهر با عدم هراس و اضطراب آن‌ها از تاسیسات،

راه‌ها، ساختمان‌ها، اتفاقات غیر مترقبه‌ای که امکان وقوع آن‌ها در شهر وجود دارد مورد سنجش قرار می‌گیرد» (شیعه، اسماعیل، ۱۳۸۶، ۱۴۶).

جدول شماره ۲- مولفه‌های کیفیت مطلوب شهری

نظریه پرداز	مولفه‌های کیفیت مطلوب شهری
ساوت ورت	دسترسی، راحتی و آسایش، سرزندگی و حیات، شادی و شغف، شکل، حفاظت از محیط، تنوع و تجانس، معنی، خوانایی ساخت، بازبودن فضاها، مرمت و نگهداری، سلامتی و ایمنی (بحرینی، حسین، طبیبیان، منوچهر، ۱۳۷۷، ۴۴)
ماسلو	تامین کلیه نیازهای فیزیکی - ایمنی و امنیت و حفاظت - محیط اجتماعی هدایت‌گی - یک تصویرذهنی و شهرت خوب - فرصت خلاق بودن - از نظر زیبایی شناسی مطبوع (براندفری، هیلدر، ۵۲، ۱۳۸۳-۵۳)
دانیل کاپون و ماری روچ	ارائه عوامل تنش زا در زندگی شهری: آلودگی و از بین رفتن منابع، ترس، آلودگی، یکدستی بیش از حد جامعه، آب و هوای بد، زمان بیش از حد سفر، وضع نامناسب مسکن، خدمات غیر کارا، فقر و بیکاری، مقیاس غیر انسانی ساختمان‌ها، تفریح ناکافی، نرخ رشد خیلی زیاد، خطرات و بیماری‌ها، فقدان تماس با طبیعت، جدایی اجتماعی، تغذیه (لینچ، کوین، ۱۳۷۶، ۴۸۷)
هیلدر براندفری	تامین نیازهای ساکنین، ایمنی و امنیت و حفاظت، از نظر بصری سامان یافته و منظم، محیط اجتماعی هدایت کننده و تقویت کننده حس مکان، تصویر ذهنی مناسب، شهرت و اعتبار خوب، افزایش حس اعتماد و منزلت، فرصت خلاق بودن و شکل دادن به فضای شخصی، دارای جنبه زیبایی شناسانه و از نظر کالبدی قابل تصور (براندفری، هیلدر، ۱۳۸۳، ۳۰)
موسسه pps	دسترسی و به هم پیوستگی - آسایش و منظر (افزایش امنیت) - استفاده‌ها و فعالیت‌ها - اجتماع پذیری (سیفایی، مهسا، ۱۳۸۴)

(منبع نگارندگان)

پس امنیت دارای جایگاه و نقش اساسی در شکل‌گیری و تکامل الگوهای زیستی انسانی ایفا کرده و منشا پیدایش زندگی به صورت جمعی و یکجانشینی، عنصر امنیتی بوده است این موضوع (امنیت) از فرد شروع و به خانواده، جامعه در نهایت نظام بین‌الملل ختم می‌شود. در شهر امن، ایمنی در فضاهای شهری تامین شده و فرد در شهر احساس امنیت خاطر و فقدان خطر می‌کند (رضوان، علی، ۱۳۸۴) (صالحی، اسماعیل، ۱۳۸۷، ۹۲-۸۶).

۲-۱-۱- احساس امنیت

عموماً برای تبیین مفهوم نظری امنیت دو بعد متمایز ذکر می‌شود، اول بعد عینی آن است که پارامترهای عینی محیطی و رفتاری ارزیابی و دوم بعد ذهنی که بر اساس احساس امنیت از جمع درک می‌شود، هر دو بعد می‌توانند بر یکدیگر تاثیر مثبت یا منفی بگذارند. بنابراین لازم است که به این دو بعد باهم توجه کنیم تا امنیت عمومی ارتقا یابد (گزارش سازمان بهداشت جهانی، ۱۹۹۸، ۲۹۷). تفاوت ایمنی با امنیت اینجا متجلی می‌گردد که «ایمنی بیشتر به

سلامت جسمانی انسان و جلوگیری از تهدیدهایی اطلاق می‌گردد که می‌تواند سلامت فیزیکی انسان را به خطر اندازد و در واقع مسائل ملموس و امنیت بیرونی را شامل می‌شود. در حالی که امنیت بیشتر جنبه ذهنی و روانی دارد. باید به دنبال این باشیم که چه چیزی باعث ایجاد حس امنیت در جامعه می‌شود و چگونه می‌توان آن را تقویت کرد (پاکزاد، جهان‌شاه، ۱۳۸۱، ۷). پس امنیت «نوعی احساس آرامش و آسایش درونی قلمداد می‌شود که از

مولفه‌های فعال محیط حاصل شده و پس از ادراک ذهنی گونه‌ای احساس در امان بودن را به وجود می‌آورد و «احساس امنیت» نیز از فرارگیری انسان در شرایط محیطی به مثابه نوعی «ادراک روانی» حاصل می‌شود که از یک ساختار شهری و فرهنگی خاص با ساختار فرهنگی - اجتماعی دیگر متمایز می‌شود. بر این اساس شکل‌گیری احساس امنیت از لحاظ روانشناختی وابسته به شرایط محیطی و از سوی دیگر نوع برداشت و سطوح ادراکی است» (حسینی، فرزانه، ۱۳۸۷).

این احساس در امان بودن فرد و متعلقات وی از آسیب‌های بیرونی می‌تواند تحت تاثیر دو جنبه کالبدی و اجتماعی حاصل شود، که جنبه کالبدی خود در برگیرنده عناصر متعدد شکل دهنده شهر است که در این مقاله «منظر» مورد توجه قرار می‌گیرد. جنبه منظر تاثیرگذار بر حس امنیت بستگی به وجود ایمنی در محیط و جنبه اجتماعی آن مربوط به مسائل و ناهنجاری‌های اجتماعی می‌باشد. چراکه به طور کلی محیط‌های نامطلوب شهری چه از حیث مسائل ایمنی و چه از نظر موضوعات و ناهنجاری‌های اجتماعی معضلات و مشکلات عدیده‌ای را در رابطه با امنیت و احساس امنیت ساکنین و کاربران ایجاد و بر رشد آسیب‌های اجتماعی تاثیر بسزایی را داراست.

۳-۱- امنیت شهری در کالبد شهری

امنیت دارای معانی آرامش، آسایش و ایمنی است و می‌توان آنرا در سطوح مختلفی همچون امنیت عمومی، اجتماعی، کارکردی، شهری، کالبدی و محیطی مورد تحلیل و بررسی قرار داد. از آنجاییکه امنیت ارتباط مستقیمی با فضا و ساخت شهری دارد که یکی از رویکردهای جدید در شهرسازی نیز با عنوان شهر ایمن مطرح می‌شود و در آن یک فضای شهری مناسب تا حد زیادی تامین کننده امنیت و فضای نامناسب از بین برنده آن و زمینه‌ساز انواع آسیب‌ها و معضلات اجتماعی است.

فضاهای شهری در واقع بخش کالبدی عرصه عمومی محسوب گشته و اساساً تجلی کالبدی عرصه عمومی محسوب می‌شوند. بدیهی است که در صورت فقدان یا ضعف فضاهای عمومی بسیاری از فعالیت‌ها، رفتارها و کوشش‌های عرصه عمومی، محل مناسب بروز و ظهور نخواهد یافت. در اهداف تئوری‌های شهرسازی اجتماعی ورود به مکان‌های عمومی شهر به توازن بین کنترل‌های اجتماعی و صمیمیت، امنیت و احساس ناامنی، آشنا و غریبه، شباهت‌ها و تفاوت‌ها بستگی دارد. بنابراین شهرها هم محل ترس و تمایل و هم تهدید و فرصت می‌باشند که هم جاذبه و هم دافعه ایجاد می‌کند (Siebel, walter and Wehrheim, jan, 2003).

در تبیین امنیت شهری «جین جیکوبز، نظریه پرداز بزرگ شهری، در تبیین امنیت شهری به تعامل فضای فیزیکی و فرآیندهای اجتماعی که محیط را می‌سازند توجه نموده و بر فعال بودن فضا به عنوان عاملی در ایجاد یک محیط

امن و موفق تأکید می کند. وی ایجاد حرکت، استفاده‌های فعال از سطح خیابان و فعالیت‌های خیابانی و مراقبت‌های طبیعی از این فعالیت‌ها را به عنوان مولفه‌هایی در جهت ساختن یک محیط خوب شهری قلمداد می‌کند. اسکار نیومن نیز در باب فضاهای قابل دفاع عنوان می‌کند که مردم و طرح‌ها در یک «شهر خشونت آمیز»، از رویکردهای مشابه در رفتارهای اجتماعی و در جهت توسعه یک محیط امن، پیروی می‌کنند. اخیراً گروه بیل هیلیر با استفاده از نرم افزار اسپیس سینتکس در بعد کالبدی، تجمیع خیابان‌ها و لایه‌های آن را به عنوان مولفه‌های کلیدی در ایجاد یک محیط امن شهری معرفی کرده‌اند. از نظر این گروه بهترین محیط‌های شهری، آنهایی هستند که بخوبی با الگوی شهر، یکپارچه شده‌اند و امنیت عمومی را ترویج می‌کنند» (Boyle, 2002, 566). در این راستا «برخی از مکان‌ها بر پایه ترس ساخته شده‌اند، ترس از فعالیت‌های منفی، ترس از برخورد با مردم، ترس از عبور از خیابان‌ها، حتی ترس از آب و هوا و این ترس‌ها موجب قفل شدن افراد در محیط شده و ارتباط با جهان پیرامون را قطع کرده و یا محیط‌های عمومی را سخت و غیر جذاب می‌کنند. وجود دیوارهای تیره و ساختمان‌های گول آسا که خارج از مقیاس هستند و خیابان‌هایی که وحشت‌آور هستند و به جای اینکه حس مکان را ایجاد کنند، بیشتر محلی برای عبور هستند، نمونه‌هایی از چنین مکان‌هایی هستند» (www.pps.org, 2006).

لذا عموماً مردم برای کاهش خطر قربانی شدن دو راه را در پیش می‌گیرند:

۱- رفتارهای کناره گیرانه و محدود کننده، مثل اجتناب کردن از مکان‌های نا امن و یا با هم رفتن به این مکان‌ها و یا کمتر بیرون رفتن در مواقع غیر ضروری

۲- رفتارهای محافظه‌کارانه، مثل روش‌های دفاع شخصی، که البته هیچ کدام از این واکنش‌ها نمی‌توانند ترس از جرم را کاهش دهند (Howard, 1999, 224).

بنابراین اصطلاح ((امنیت کالبدی)) مورد توجه قرار گرفته و می‌توان آنرا ((آسایش و آرامش و احساس رضایتی که شهروندان در نتیجه افزایش کارایی و مطلوبیت محیط و کالبد بدست می‌آورند که این مطلوبیت با برنامه‌ریزی دقیق، طراحی سنجیده و نظارت کافی در فضای شهری حاصل می‌شود)) (حسینی، فرزانه، ۱۳۸۷) تفسیر نمود و از آنجا که منظر به عنوان بخشی موضوعی از کالبد نقش ایفا می‌نماید، تاثیر بسزایی می‌تواند در افزایش یا کاهش احساس امنیت شهری در محیط ایفا نماید به همین منظور قابلیت سنجش نقش آن از نگاه شهروندان و کاربران وجود دارد.

۴-۱- شاخص‌های سنجش احساس امنیت

با توجه به تعاریف مطرح شده، امنیت، به طور کلی احساس آرامش و اطمینان داشتن از عدم تعرض به جان و سایر متعلقات تعبیر گردید و محیط شهری نیز فضایی است که در آن می‌توان این احساس آرامش و اطمینان را در کاربران جستجو کرد. همچنین احساس امنیت نیز با توجه به تاثیرات ذهنی و روانی شکل گرفته از محیط، انسان در موضع تصمیم‌گیری قرار می‌دهد تا یک محیط را امن یا نا امن تشخیص داده و آن را تعریف نماید. بنابراین می‌توان اینگونه جمع بندی کرد که «عدم رضایت شهروندان از محیط زندگی‌شان می‌تواند واکنش‌های

مختلفی را دنبال داشته باشد. نخستین واکنش تلاش برای تغییر محیط به منظور ایجاد تناسب بین ویژگی‌های محیطی و نیاز عینی با ایده‌آل ذهنی مختص است. دومین واکنش، انطباق یا سازگاری با محیط است. اما واکنش دیگر که در پی کاهش تعلق مکانی شکل می‌گیرد، گسست از محیط است. این واکنش نوعی پشت کردن و نه گفتن به شرایط محیط زندگی وی است. نمی‌توان مردم را به طور عام از طریق محیط به انجام کاری واداشت بلکه تنها می‌توان امکان بروز برخی رفتارها را کم یا زیاد کرد. محیط ناامن ممکن است فردا به محیطی امن تبدیل شود بنابراین پیش از آنکه ایده‌های طراحان برای حل این معضل به کارآید باید سطح فرهنگ استفاده‌کنندگان از فضا را ارتقا داد)) (رضا زاده، راضیه، ۱۳۸۲، ۱۱-۱۲).

لذا بر اساس شاخص‌هایی می‌توان با سنجش احساس امنیت در استفاده‌کنندگان از فضاهای شهری سطح رضایت ذهنی و احساس آرامش آنها را از محیط بدست آورد. شاخص‌های مورد نظر عبارتند از

۱-۴-۱- جاذب بودن محیط

ایجاد قابلیت جذب در فضای عمومی با استفاده از عوامل ذهن و محیطی تاثیرگذار از جمله مسائلی است که بایستی مورد توجه برنامه‌ریزان و طراحان شهری قرار گیرد. وجود محیط‌های ایمن منجر به جذب و تشویق حضور هرچه بیشتر شهروندان خواهد شد لذا به دنبال آن شاهد افزایش سطح تعاملات اجتماعی و کاهش احساس نا امنی می‌باشیم. چنانچه در این خصوص نیز می‌توان به نظریه فضاهای قابل دفاع اسکار نیومن اشاره داشت که افزایش سطح جذابیت محیط را پیشنهاد می‌دهد تا در نهایت با حضور مردم مانع از متروکیت آن شویم.

۱-۴-۲- آشنا بودن فضا و شهرت آن

از جمله مباحث دو بعدی اجتماعی و کالبدی امنیت یک فضای شهری می‌توان به مولفه‌های آشنا بودن و شهرت محیط اشاره کرد. آشنا بودن فضا و نداشتن حس غربت (که موجب ترس و اضطراب می‌شود) در تقویت احساس امنیت ذهنی فرد نقش مهمی را دارد به علاوه زمینه ذهنی مثبت یا منفی به یادمانده از فضا در احساس درک شده نسبت به فضا تاثیرگذار می‌باشد. (Burton, Lynne, 2006) در این خصوص مشهور بودن محیطی به ((بد)) یا ((خوب)) بودن و یا هر موضوع دیگری حضور یا عدم حضور شهروندان در آن محیط را به دنبال خواهد داشت.

۱-۴-۳- نظارت اجتماعی

مسئله مراقبت طبیعی اجتماعی نیز همانطور که در نظریه چشم‌های خیابان جین جکوبز نیز اشاره شده است از عوامل اجتماعی تاثیرگذار در احساس امنیت است که بر فرایند نظارت و کنترل فضا دلالت دارد. البته این نظارت در قالب نظارت مصنوعی (دوربینهای مدار بسته) نیز قابل انجام است (ضابطیان، الهام، ۱۳۸۷، ۴۶). در این خصوص لینچ نیز نظارت و کنترل را از مولفه‌های شکل خوب شهر بر می‌شمارد. بنابراین برنامه ریزی نظارت می‌بایست در درجه اول به صورت نظارت طبیعی برنامه ریزی شود و در ادامه نظارت مصنوعی به تکمیل آن بینجامد.

۴-۴-۱-وضوح یا خوانایی

خلق محیط‌هایی با ((وضوح یا خوانایی آشکار چشم انداز شهری)) باید نقطه توجه مهمی باشد. بنابراین شهرهایی که در آنها پنج عنصر خوانایی (راه،لبه،محلّه،گره،نشانه) آشکار داشتند، ارائه دهنده حظ بصری بیشتر، امنیت احساسی و ژرفای افزایش یافته بالقوه و تراکم تجربه انسانی بودند(مدنی پور، علی، ۱۳۸۴، ۹۹).

۴-۴-۱-تراکم جمعیت

از جمله مباحث دیگر مرتبط با شاخص‌های موثر بر احساس امنیت در فضاهای شهری ((بی نظمی جمعیتی در محیط شهری

و فعالیتی است که از عوامل جرم‌زا در شهرها و فضاهای عمومی شهری محسوب می‌شود. یعنی هنگامی که در محیط روابطی قاعده مند وجود نداشته باشد و در مکانی ازدحام جمعیت بلا تکلیف ایجاد شود خود یکی از عوامل ایجاد حس نا امنی محسوب می‌شود)) (علی آبادی، ۱۳۸۱، ۹) جمعیت موجود در فضای شهری می‌تواند در بروز ناهنجاری‌های اجتماعی و فرهنگی موثر باشد تراکم جمعیت زیاد در یک مکان عمومی اگرچه در بعضی اوقات بر میزان حضور افراد و امنیت محیط اثرگذار است ولی در مواقعی دیگر باعث سلب آسایش و آرامش و عدم حضور گروه‌های آسیب پذیر می‌شود. فضاهای متراکم از انبوه جمعیت نا آشنا و غریبه محیطی مساعد برای تخطی از قواعد و هنجارهای شهری را فراهم کرده و زمینه جرم را به وجود می‌آورد (حسینی،فرزانه،۱۳۸۷). بنابراین داشتن احساس ازدحام و شلوغی از محیطی به دلیل ایجاد ذهنیت مانع از حضور در آن خواهد شد.

۴-۴-۱-حس تعلق

تجربه‌های مثبت و وقایع و رخدادهایی خاص و خاطرات مثبت همگی در ایجاد تعلق مکانی موثرند... ارزیابی مثبت نیز در ایجاد تعلق مکانی تاثیر دارد (رضا زاده، راضیه، ۱۳۸۰، ۶) البته تعلق و احساسات منبعت شده از آن هم بعد اجتماعی دارد و هم بعد کالبدی که در فرایندهای اجتماعی و ذهنی در ایجاد حس تعلق بیش از کیفیت کالبدی تاثیرگذار و واجد اهمیت می‌باشد. داشتن تصویر ذهنی کامل از پدیده فضایی به منزله ادراک منطقی آن و در صورت استمرار، موجب احساس این همانی، و این همانی باعث احساس من و ما در محیط، احساس امنیت، آسودگی خاطر و اعتماد به نفس و تطبیق پذیری و سازگاری با فضاست (زاد رفیعی، ناصر، ۱۳۸۴، ۱۵) بنا بر این تمام شهروندان می‌توانند با احساس تعلق فضای شهری را متعلق به خود دانسته و بدون احساس ترس، اضطراب یا خجالت از آن استفاده نمایند.

۲- منظر شهری

«منظر شهری» هنر یکپارچگی بخشیدن بصری و ساختاری به مجموعه ساختمانها، خیابانها و مکانهایی است که محیط شهری را می‌سازند و مجموعه‌ای از عناصر طبیعی و مصنوع اعم از کالبد و فضای شهری، انسانها و... به عنوان نخستین جلوه از شهر آینه تمام نمای نمایش یک شهر برای عموم است. چنانچه گوردن کالن «منظر شهری را هنر یکپارچه بخشیدن بصری و ساختاری به مجموعه ساختمانها، خیابانها و مکانهایی که محیط شهری را می

سازند» (کالن، گوردن، ۱۳۷۷) توصیف می‌کند. از نظر او «یک ساختمان، معماری، اما دو ساختمان منظر شهری است. زیرا به محض آنکه دو ساختمان در کنار هم قرار می‌گیرند، هنر منظر شهری عرضه می‌شود. مسائلی مانند ارتباط بین ساختمان‌ها و فضای میانی آنها بلافاصله اهمیت پیدا می‌کنند. چنانچه این روابط و این نکات را در اندازه یک شهر ضرب کنیم شما با هنر محیط سروکار خواهید داشت، احتمال وابستگی‌ها افزایش می‌یابد. مانورها و دستاویزها چند برابر می‌شوند. حتی یک مجموعه کوچک از ساختمان‌ها می‌تواند یک منظر و انگیزه فضایی به وجود آورند. کوچکترین جزئیات خیابان باید در نمایش عملکردهایشان در منظر شهری گنجانده شود» (کالن، گوردن، ۱۳۷۷، ۲۸). «نظریات دیگری نیز در این زمینه مطرح شدند. نظریه‌های کنونی، منظر شهری را تنها از بعد زیبایی شناسی و یا مطلوبیت فضای شهری مهم ندانسته، بلکه جنبه‌های اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی مترتب بر آن را نیز حائز اهمیت تلقی نموده و به عبارت دیگر نمایانگر سطح تمدن و فرهنگ یک جامعه به شمار می‌آورد» (طرح تحقیقاتی دانشگاه شهید بهشتی، جلد اول، ۳).

راسکین نیز معتقد است منظر شهری بیش از یک مساله برنامه‌ریزی و طراحی شهری است و در درجه نخست مساله ارزش‌ها، اهداف انسانی و به رسمیت شناخته شدن مسئولیتهای اجتماعی توسط آحاد جامعه است (گلکار، کوروش، ۱۳۸۵) و «منظر شهری کلیه اطلاعات موجود از فضا است که توسط حواس قابل دریافت بوده و در فرآیند ادراک پردازش می‌گردد. اطلاعاتی از قبیل فرم، عملکرد و معنای فضا» (پاکزاد، جهان‌شاه، ۱۳۸۵). بررسی جداگانه سه بعد معنایی، عملکردی و کالبدی (فرمی) شهر نشان می‌دهد که سابقه مطالعات و برنامه‌های توسعه شهری عمدتاً معطوف به دو بعد عملکردی (برنامه‌ای) و کالبدی (طراحی) آن است. آنچه به عنوان بعد معنایی شهر مورد توجه بوده بیشتر معطوف به حفظ نمادهای تاریخی یا وجه کالبدی غالب بوده و نتوانسته مولفه‌های به وجود آورنده معنای شهر را به دقت تشخیص دهد (منصوری، سید امیر، ۱۳۸۹، ۳۲). شکل شهر نیز در لایه منظر شهری به کیفیتی مستقیماً محسوس تبدیل می‌شود. یعنی منظر شهر عینیت قابل ادراک و فضای مورد ادراک ما از واقعیت موجود شهر پیرامون ماست (حبیب، فرح، ۱۳۸۵). به طور کلی سه نظریه در مورد ((حالت وجودی)) کیفیت منظر شهری وجود دارد:

- ۱- تلقی منظر شهری به مثابه صفتی که ذاتی محیط کالبد شهر بوده و مستقل از انسان وجود دارد.
- ۲- تلقی منظر به مثابه مقوله‌ای کاملاً ذهنی و سلیقه‌ای که توسط ناظر ساخته می‌شود و هیچگونه ربطی به ساختار و خصوصیات محیط کالبدی ندارد.
- ۳- تلقی منظر شهری به مثابه «پدیدار» یا رویدادی که در جریان داد و ستد میان خصوصیات کالبدی و محسوس محیط از یک سو و الگوها و نمادهای فرهنگی و توانایی‌های ذهنی فرد ناظر از سوی دیگر شکل می‌گیرد (تیموری، محمود، ۱۳۸۶).

اساساً منظر شهری، سطح تماس انسان و پدیده (Interface) شهر است و از این رو بخش قابل توجهی از دانش و عواطف محیطی شهروندان تحت تاثیر آن شکل می‌گیرد. منظر شهری وسیله‌ای است که شهر را پدیدار می‌کند. به عبارت دیگر ترسیمات تجربیدی طراحان و معماران تنها در قالب منظر شهری است که به تجربه واقعی و انسانی بدل می‌شود. از طریق این واسطه، یعنی منظر شهری است که ابعاد غیرکالبدی شهر امکان بروز و تجلی خارجی پیدا

می‌نماید (گلکار، کوروش، ۱۳۸۵، ۳۸). بنابراین «منظر شهری» پدید آمده از تجربه انسان در فضای شهری، در برگزیده حوادث و خاطرات در ذهن شهروندان (ایجاد تصویر ذهنی) و در ارتباط با فرم و کالبد می باشد، لذا موجودتی عینی-ذهنی دارد. پس دارای ماهیتی است که به واسطه فعالیت‌های انسانی و همراه شدن آن با کالبد پدید می‌آید و در ذهن شهروندان تفسیر می‌شود. این ابعاد ذهنی ممکن است فردی یا جمعی باشد. «منظر شهری در آغاز امری عینی است که به واسطه کیفیت ظهور عوامل فیزیکی شهر موجودیت می‌یابد و به سبب گذشت زمان و تکرار شدن به عنصر مشترک پیوند دهنده افراد جامعه بدل می‌گردد... از آنجاکه منظر شهری، کالبد و کیفیت شهر را توأم در بر می‌گیرد می‌توان ادعا نمود که ادراک شهر همان تفسیر منظر شهری است» (آتشین بار، محمد، ۱۳۸۸، ۵۶-۴۵). ویژگی‌های اصلی مفهوم منظر شهری آن است که به عنوان یک پدیده «عینی-ذهنی»، «انسانی-کالبدی» و یک ساختار «اجتماعی-فضایی» مطرح می‌گردد. گونه‌های اصلی منظر شهری شامل منظر گسترده، چشم‌انداز درونی، مناظر سیمای شهری، کریدورهای بصری است (ذکاوت، کامران، ۱۳۸۵، ۳۰). این مقاله معطوف بر مناظر سیمای شهری و مولفه‌های تاثیرگذار در جهت ارزیابی آن معطوف می‌باشد. در جدول ذیل جمع‌بندی نیز ابعاد و عوامل در برگزیده منظر شهری از دید نظریه پردازان این حوزه مورد اشاره قرار گرفته‌است.

جدول شماره ۳- ابعاد و عوامل تشکیل دهنده منظر

عناصر منظر	نظریه پرداز
عوامل کالبدی، عوامل غیرکالبدی و فعالیت‌های انسانی (بهزادفر، مصطفی، ۱۳۸۷)	مصطفی بهزاد فر
فرم، عملکرد و معنا (پاکزاد، جهان‌شاه، ۱۳۸۵)	جهان‌شاه پاکزاد
زیباشناختی، فرهنگی هویتی، عملکردی (منصوری، سید امیر، ۱۳۸۷)	سید امیر منصوری
پایداری، هویت، زیبایی و وحدت (محمودی، امیر سعید، ۱۳۸۵)	محمودی
ادراکی، فیزیکی و عملکردی (رضازاده، راضیه، ۱۳۸۶)	کوین لینچ
بصری، عملکردی و رفتاری، معنایی (رضازاده، راضیه، ۱۳۸۶)	بتلی و همکاران

(منبع نگارندگان)

۳- منظر شهری - احساس امنیت

انسان به عنوان بهره‌بر و عامل پدید آورنده شهر ساکن بوده، زندگی می‌کند و در آن به فعالیت می‌پردازد و حضور او در شهر دائمی است چه به عنوان ساکن بخشی از شهر و چه به عنوان عابر در بخش‌های دیگر، در حالت دوم برآورد نیازهای انسان با حضور موقت مطرح می‌باشد که در آن امنیت، آسایش و ایمنی و خوشایندی از حضور در فضای شهری مدنظر بوده و نیاز به تجهیزات و تاسیساتی دارد که بتواند امکان حضور افراد را فراهم آورد (حبیبی، سید محسن، ۱۳۷۸، ۲۱).

احساس امنیت در فضا نیز با احساس آرامش و مطلوبیت کسب می‌شود و این احساس مطلوبیت با افزایش ناهنجاری‌ها، اصوات مزاحم، آلودگی‌ها و مناظر ناپسند جای خود را به احساس آشفتگی، اغتشاش و حس ناامنی می‌دهد. حصول احساس امنیت در منظر شهری بیشتر در برگزیده ادراک معنایی و مطلوبیت از فضا است که می‌توان

ارتباط روحی بین پدیده‌ها با انسان را مورد مطالعه قرار داد و منظر شهری به دلیل خاصیت عینی - ذهنی بودن امکان بررسی و سنجش مستقیم و مداخله را به طراحان می‌دهد. بنابراین در هر مرحله محیطی معنایی نهفته است که طی یک فرایند دو مرحله‌ای توسط افراد ارزیابی می‌شود. در مرحله اول واکنشی تقریباً آنی نسبت به شکل‌ها و الگوهای محیط در ذهن صورت می‌گیرد که آنرا مرحله «الهام» می‌نامیم، در مرحله دوم یا شناختی «ادراک»، رمزگشایی از اشارات محیطی است که در اشیا و روابط آنها وجود دارد. بر این اساس «انسان اطلاعات دریافتی را در ذهن خود منظم کرده و علاوه بر اجزای محیط، نظم یا رابطه حاکم میان آنان را نیز در ذهن خود به تصویر کشیده و به آن معنا می‌بخشد». سپس بر پایه معنای شکل گرفته در ذهن وی نسبت به محیط احساس امنیت یا ناامنی پیدا می‌نماید. رعایت تناسبات بصری و انسانی در مقیاس فضا باعث هماهنگی و ایجاد نظم شده و در نهایت با ایجاد آرامش، احساس امنیت در فضا می‌دهد پس می‌توان نقش منظر شهری در احساس امنیت را به خوبی درک نمود (پاکزاد، جهان‌شاه، ۱۳۸۵، ۵۴) (ماتلاک، جان، ۱۳۷۹، ۹۶-۱۱۳) (توسلی، محمود، ۱۳۷۶، ۳۵).

۴- جمع‌بندی شاخص‌های سنجش احساس امنیت شهروندان بر اساس منظر شهری

با توجه به موضوع عینی-ذهنی بودن منظر شهری و با عنایت به این مساله که سه بعد ادراک، فعالیت و فرم در شکل‌گیری منظر مطلوب دخیل هستند. بر اساس مطالعات صورت گرفته شاخص‌های ذیل را می‌توان در سنجش منظر شهری مطلوب و آرامش بخش مورد بررسی قرار داد که در این خصوص با استفاده از این شاخص‌ها امکان بررسی دیدگاه کاربران نیز وجود دارد.

۴-۱- حس مکان

حس مکان یا روح مکان، به کیفیت منحصر به فرد ویژه ای که یک مکان نسبت به سایر مکانها دارد اشاره می‌نماید. این حس ناملموس است، اما ویژگی با ارزشی است که هنگامیکه به منظری داده می‌شود آنرا حساس می‌سازد. فریتز استیل معتقد است هویت محیط بستگی به ارتباط انسان و محیط دارد: رابطه انسان و مکان تعاملی است، یعنی انسانها چیزهای مثبت و منفی را به محیط می‌دهند و سپس از آن می‌گیرند. پس چگونگی فعالیت‌های مردم در کیفیت تاثیر محیط بر آنها اثر گذار است. تصور مکان نه فقط کالبدی بلکه روانی یا تعاملی است. برخی از چیزهایی که انسان در مکان ایجاد می‌کند، بدون او و مستقل از او بوجود نمی‌آیند. حس مکان امری از پیش تعیین شده نیست، بلکه از تعامل انسان با مکان زندگی روزمره ایجاد می‌شود: فرد مجموعه‌ای از تصورات قبلی خود را به محیط می‌دهد. همین تصورات چگونگی پاسخ او به محیط را تعیین می‌کند (فلاح، محمد صادق، ۱۳۸۵، ۶۲) (بل، سایمون، ۱۳۸۷، ۱۴۲) (فلاح، محمد صادق، ۱۳۸۵، ۶۳).

در این خصوص سالوسن حس مکان را از تعامل سه عنصر موقعیت، منظر و درهم تنیدگی فردی دانسته، که هرکدام به تنهایی برای خلق حس مکان کافی نمی‌باشد. عوامل شکل دهنده حس مکان را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد، عوامل ادراکی - شناختی و عوامل کالبدی (Salvesn, 2002). استیل مهمترین عوامل کالبدی موثر بر ادراک حس مکان را، اندازه مکان، درجه محصوریت، تضاد، مقیاس انسانی، فاصله، بافت، رنگ، بو، صدا، تنوع

بصری (Steel, 1981) بر می‌شمارد که در شاخص فرم نیز مورد بررسی قرار می‌گیرد. منظر شهری با ایجاد حس مکان می‌تواند تعامل انسان با محیط شهری را هرچه بهتر فراهم سازد بنابراین ((در صورت ایجاد فضاهایی به یادماندنی و سرزنده که از هویت بصری برخوردار باشند افراد به آن حس تعلق پیدا می‌کنند و در القای حس مکان هم تاثیرگذار است)) (منصوری، سید امیر، ۱۳۸۳). سیمای نامطلوب می‌تواند در نهایت منجر به عدم تعلق محیطی شود تا آن جا که حتی ممکن است فرد تصمیم بگیرد محل سکونت خود را ترک گوید (رضازاده، راضیه، ۱۳۸۴).

۲-۴- هویت مکان

کالن هویت را چنین تعریف می‌کند: توجه به شخصیت فردی هر محیط و پرهیز از یکنواختی و مشابهت در محیط-های شهری. در تعریف جیکویز هویت محیط در ارتباط با فعالیتها و زندگی در فضاها و عرصه‌های عمومی تعریف می‌شود. "راپاپورت" هویت را خصوصیتی از محیط تعریف می‌کند که در شرایط مختلف تغییر نمی‌کند و یا خصوصیتی که موجبات قابلیت تمیز و تشخیص عنصری را از عناصر دیگر فراهم می‌آورد. تعریف «الکساندر» از هویت محیط اینست: هویت محیط حاصل ارتباط طبیعی و منطقی فرد با محیط است و این ارتباط و احساس تعلق خاطر بوجود نخواهد آمد مگر آنکه فرد قادر به شناخت عمیق محیط و درک تمایز آن از محیط‌های دیگر باشد. به عقیده «پروشانسکی» هویت محیط زیرساختی از هویت شخص است که از شناخت‌های ذهنی فرد از دنیای کالبدی که در آن زندگی می‌کند تشکیل می‌شود. از نظر «لالی» هویت فرد در ربط و نسبت با محیط بدست می‌آید (- دانشپور، عبدالهادی، ۱۳۸۳).

هویت مکان در اثر تجربه مستقیم محیط فیزیکی شکل گرفته و رشد می‌یابد. بنابراین بازتابی از وجوه اجتماعی و فرهنگی مکان است و «به ویژگیهای قابل تشخیص مکان بیرونی اشاره دارد، در حالیکه «هویت مکانی» احساسی در یک فرد یا جمع است که به واسطه ارتباطشان با یک مکان برانگیخته می‌شود» (قاسمی اصفهانی، مروارید، ۱۳۸۳، ۷۴). هویت مکانی عموماً به ابعادی از شخص اشاره می‌کند که هویت شخصی فرد در ارتباط با محیط فیزیکی توسط الگوی پیچیده‌ای از ایده‌های آگاهانه و غیرآگاهانه، باورها، اولویتها، احساسات، ارزشها، اهداف، گرایش‌های رفتاری و مهارت‌های مرتبط با محیط این محیط را تعریف می‌کند (proshunsky, 1978, 155) هویت مکانی نقش مهمی را در ادراک تغییرات محیطی و ادراک محیط‌های عمومی ایفا می‌کند. بدیهی است که هویت مکانی قوی و مثبت، ادراک منفی را از برخی مسائل محیطی کاهش داده و این موضوع به نوبه خود تاثیر جدی بر شکل‌گیری و افزایش احساس امنیت در محیط دارد.

گوستاوسون در مطالعات خود راجع به عناصر هویت مکانی به این نتیجه دست یافت که چهار عنصر «تمایز» (هدف مردم از استفاده از مکان)، «عزت نفس» (رضایت فردی برای تعلق در محیط فیزیکی و اجتماعی)، «اثربخشی» (عملکرد و نوع فعالیتی که در محیط فیزیکی انجام می‌شود) و «تداوم و پیوستگی» (آشنایی و تجربه شخصی فرد از محیط) اساس هویت مکانی هستند (Twigger- Ross & uzzell, 1996).

۳-۴- خاطره انگیزی

از دیدگاه شولتز، احساس فضا و درک محیط با خاطرات عجیب شده است (نوربرگ شولتز، کریستیان، ۱۳۸۲، ۷۳) وی در بررسی‌های خود بخشی از معانی مکان را در تجربه‌ها و حالات روحی انسان جستجو می‌کند. «کالبد شهر نیز نمادی انتزاعی یا نمایشی نیست بلکه همواره با حضور در زندگی روزمره با ذهن ساکنین پیوند می‌خورد و موجودی واقعی می‌شود که قابل درک است» (تاینکس، فرن، ۱۳۸۸). خاطره یک عمل مجسم شده است که به حضور در مکان وابسته است. شهرها چه به عنوان محصولی اجتماعی و چه محصولی فیزیکی دارای عینیتی هستند که وجود دارند و آثار آن ورای ادراک فردی آنها، واقعی به معنای کامل کلمه مشخص است. با این وجود تجربه بودن در شهر می‌تواند مرز عینیت و ذهنیت را در لذت بخشترین یا هراس انگیزترین طرق مبهم و تار باشد (تاینکس، فرن، ۱۳۸۸، ۲۰۲). خاطره خوب از فضای شهری حضور مجدد انسان را در فضا تضمین می‌کند و منظر شهر نیز به عنوان عنصری ملموس در ارتباط مستقیم با شهروندان خصوص نقش سازنده و ویژه‌ای را داراست.

دو عامل عمده باعث خاطره انگیزی فضا می‌شود، ابتدا «نقش انگیزی» به معنای وجود عملکردها، مفاهیم و ویژگی‌های کالبدی مشخص و متمایزی که به راحتی در ذهن حک می‌شوند و دوم برانگیختن احساسات مثبت شهروندان و ایجاد محیطی مانوس (پاکزاد، جهانشاه، ۱۳۸۵، ۱۰۳). بنابراین حفظ و تقویت عوامل خاطره‌انگیز ابزاری است که ساکنان و شهروندان را به محیط پیوند می‌زند و احساس تعلق را در آنها عمیقتر می‌گرداند. عوامل خاطره‌انگیز می‌توانند کالبدی یا فعالیتی باشند (قاسمی اصفهانی، مروارید، ۱۳۸۳، ۱۶۵).

۴-۴- خوانایی و تصویری روشن از محیط

اگر ساکنان و گروه‌های ذی‌نفوذ در فضای شهری امکان شناسایی خود را در فضا از دست بدهند احساس امنیت روانی در فضای شهری به خاطر احساس جرم خیزی به احساس ناامنی تبدیل می‌شود (نیومن، اسکار، ۱۳۸۷، ۲۰-۲۸) ادراک انسان از فضا (منظر) نقش بسزایی در احساس امنیت و افزایش سطح رضایت و آرامش از محیط دارد. فضای خوب شهری زمانی خواناست که دارا وضوح باشد و همانند خواندن یک کتاب درک و فهم شود. لاینچ نیز در این خصوص از مهمترین عوامل آشنایی فرد با محیط و تشکیل تصویر ذهنی از محیط را نقش انگیزی آن محیط می‌داند (پاکزاد، جهانشاه، ۱۳۸۵، ۳۶). تاثیر وجود تصویری روشن از شهر را می‌توان در موارد ذیل برشمرد:

۱- جهت یابی در شهر

۲- ایجاد حس آشنایی و امنیت در محیط

۳- افزایش عمق و شدت تجارب انسانی

۴- ایجاد زمینه خاطرات مشترک و پیوستگی بافت اجتماعی (طیبی فر، مهسا، ۱۳۸۵)

بنابراین انسان معنای فضا را از طریق خواندن می‌فهمد و منظر مطلوب نیز در جهت هرچه بیشتر خواننده شدن فضا نقش ایفا می‌نماید تا اطلاعات لازم را به مخاطبان و کاربران محیط‌های شهری منتقل نماید. «به میزان اطلاعاتی که هر محیط در اختیار شخص قرار می‌دهد (بار محیطی) گفته می‌شود. شدت، تازگی، پیچیدگی اطلاعات از عوامل

موثر درباره محیط می باشند. شدت اشاره به حجم بالای تحریکات حسی برای انسان دارد، تازگی میزان آشنایی با اطلاعات دریافتی از محیط است و پیچیدگی که اشاره به دریافت و تجزیه و تحلیل انسان از محیط دارد، برای مقاصد مختلف استفاده از فضا می تواند ظرفیتهای مختلفی داشته باشد که با توجه به نوع حضور انسان در فضا قابل تعریف است» (مک اندرو، فرانسیس، ۱۳۸۷، ۸۱-۷۹).

۵-۴- ادراک عمومی و لذت بصری

همانگونه که اشاره شد ادراک انسان از منظر نقش تعیین کننده ای در احساس امنیت از محیط شهری بر شهروندان دارد. محیط انسان ساخت به ویژه محیط شهری بر خلاف محیط طبیعی یا اثر هنری، به طور نسبی بسیار متغیر، متنوع و پیچیده است. به طوریکه در آن تمام عناصر و اشکال فعالیت و حرکت طبیعی، زیستی، اجتماعی، فرهنگی و روانی حضور دارند. بنابراین ادراک کیفیت محیط تابع انبوهی از متغیرهای درونی و بیرونی است. عوامل عمده موثر بر ادراک عبارتند از:

۱- حواس پنجگانه: بینایی، چشایی، شنوایی، لامسه، بویایی.

۲- نیازها، زیستی، اجتماعی، روانی و فرهنگی و...

۳- کنجکاوی: شناخت محیط و پیش بینی تاثیرات آن.

۴- زیبایی شناسی: ذوق و سلیقه، زمینه فرهنگی، تجارب عاطفی و... (بیر آن آر، کاترین، ۱۳۸۱، ۲۰۷)

ادراک عمومی به فرایند استخراج مفهوم از محرکهای پیچیده در منظر گفته می شود. بدیهی است که ادراک محیطی به عناصر فیزیکی در چشم انداز و سلسله مراتب آن بستگی دارد، علاوه بر اینها عوامل شخصی، فرهنگی و آموزشی نیز در این امر دخیل هستند و درک مناسب از محیط می تواند به احساس وجود لذت بصری، زیبایی، آشفستگی، تنوع و امنیت و... در محیط منجر شود. به منظور ادراک عمومی از منظر فضا و محیطهای شهری باید نوع شناخت، احساس و رفتار کاربران آن را مشخص نمود که این موضوع به وسیله پرسشنامه و بررسی میدانی حاصل می شود.

۶-۴- فرم

همانگونه که اشاره شد «منظر» معنای بخش متجلی (عینی) و غیر متجلی (ذهنی) فرم را دربر می گیرد و متضمن تبلور بصری، کارکردی و معنایی عناصر متشکله فضا می باشد از این را با توجه به قابل لمس و حس بودن آن، در فرم و عنصر فرمی نمایان می شود. معمولاً فرمهای مغشوش و دارا آشفستگی بصری ذهن مخاطب را به خود مشغول ساخته و احساس نگرانی، اضطراب، ترس و تلاش برای خروج هرچه سریعتر از محیط را برای مخاطب به دنبال دارد در مقابل فرم خوب به تعادل، توازن و تناسب صحیح نیاز دارد که می تواند براساس آن یک محیط را برای کاربرانش جذاب، آرامش بخش و قابل اطمینان نماید تا در نهایت احساس امنیت را در محیط شهری هرچه بیشتر افزایش دهد.

وجه محسوس فضا شامل مواردی همچون چشم نوازی کالبد فضا یا ترکیب بندی، کیفیت رنگ و مصالح از مواردی است که در مطالعات زیبایی شناسی منظر شهری (البته بعد کالبدی زیبایی شناسی) به طور عام به آن اشاره شده است (رضازاده، راضیه، ۱۳۸۶، ۲۰). به طور خاص نیز در بررسی زیبایی منظر می توان ارتقاء کیفیت: بصری شهر

شامل عواملی همچون تناسب و هماهنگی فرم بنا با محیط اطراف، مصالح، نحوه و سبک طراحی بنا را مد نظر قرار داد نکته حائز اهمیت این است که بررسی عوامل زیبایی شناسی در منظر شهری در رابطه با خود بنا نیست بلکه در رابطه با پیوند بنا با محیط و زمینه است.

لینچ نیز معتقد است ((نمایانی (خوانایی) کیفیتی است که به احتمال بسیار تصویر کار روشن در ذهن هر ناظر به وجود می‌آورد. مراد از آن شکل، رنگ و نظم و سامانی است که با ایجاد تصویری روشن و مشخص... رویت محیط زندگی آدمی را آسان میسر می‌دارد. جایی که آشیانه نه تنها قابل رویتند بلکه به شدت و به وضوح تمام خود را به تماس خواس آدمی عرضه می‌کنند (لینچ، کوین، ۱۳۷۲، ۲۵). در این خصوص سطوح و عناصر عمودی، تداوم بصری و فضایی، توجه به اختلاف سطح‌ها، فضاهای بیرون آمده یا تو رفته در ایجاد رفتار مطلوب، احساس امنیت و جلوگیری از ایجاد زمینه‌های وقوع ناهنجاری تاثیر گذارند.

اندازه فضا نیز آنچنانکه کامیلوسیتیه می‌گوید در روابط اجتماعی تاثیر دارد. در ابعاد کوچکتر فضا روابط صمیمانه‌تری برقرار است (تولایی، نوین، ۱۳۷۹، ۳۹). مامفورد هم موضوع اندازه و تراکم جمعیت را مهم برشمرد و معتقد است: «محدودیت در اندازه و تراکم جمعیت برای برقراری روابط اجتماعی ضروری است و ملاقاتها و روابط مستقیم چهره به چهره را به نحو بهتری امکان پذیر می‌کند (تولایی، نوین، ۱۳۷۹، ۱۱-۱۹). همچنین ابعاد و مقیاس انسانی در ساخت شهر مظهر وحدت و امنیت معرفی می‌شود و در مقابل فضاهای وسیع و بزرگ عامل اضطراب و نگرانی قلمداد می‌گردند. «پرهیز از ایجاد فضاهای وسیع با عملکردهای مجزا و تعریف شده با هدف ارتقا حضور گروه‌های سنی و جنسی مختلف می‌تواند به خلق محیط امن کمک کند» (نیومن، اسکار، ۱۳۸۷، ۸۳-۸۲).

کالن در کتاب «گزیده‌ای از منظر شهری»، منظر شهری را «هنر تناسبات» می‌داند (کالن، گوردن، ۱۳۷۷). «رعایت تناسبات بصری و انسانی در مقیاس فضا باعث هماهنگی و ایجاد نظم شده و در نهایت با ایجاد آرامش احساس امنیت در فضا می‌دهد» (توسلی، محمود، ۱۳۷۶، ۳۵-۶۷)، همچنین به کار بردن رنگ‌ها، فرم‌ها و مصالح می‌تواند در احساس امنیت تاثیر بگذارد. در به کاربردن مصالح در نماهای شهری توجه به شرایط خطرآفرینی نیز ضروری است. به عنوان مثال نماهای یک دست شیشه‌ای گر به طرز مناسب مهربندی نشوند در کوچکترین تکان‌ها احساس خطر برای شهروندان خواهند داشت. ارتفاع و شیوه قرارگیری بازشوها و نورپردازی نما از موارد قابل تامل است (قائم مقامی، پروین، ۱۳۸۹، ۵۴). رنگها نیز مهمترین عنصر بصری از نظر بار احساسی و عاطفی است. بنابراین توانایی خاصی در انتقال اطلاعات بصری دارد. (داندیس، دونیس، ۱۳۶۸، ۸۷) هجوم رنگهای بی معنی به شهر، معماری شهرها را دچار هرج و مرج، چشم انسان‌ها را خسته و ذهن آنها را مغشوش کرده است گاهی استفاده از رنگها در سطح شهر بسیار ناشیانه صورت می‌پذیرد چهره غیر قابل تحملی از شهر را پدید آورد (بحرینی، سید حسین، ۱۳۷۷، ۲۵۱). بنابراین عناصر به کار رفته در فضاهای شهری از قبیل مصالح، تغییرات سطوح و عناصر کالبدی باید امنیت فیزیکی حضور انسان را تقویت کند. متناسب با رفتارهایی که در فضاهای شهری رخ می‌دهد لازم است لبه‌ها، کنج-ها، کف‌سازی‌ها و نوع مصالح و مبلمان فضا به گونه‌ای هماهنگ با فعالیت مزبور باشد (مک اندرو، فرانسیس،

۱۳۸۷، ۱۱۳-۱۴۰). فضاهای سبز نیز از نظر سیمای ظاهری و جنبه‌های روحی و روانی نیز نقش مهمی خواهند داشت (بحرینی، سید حسین، ۱۳۷۷، ۲۵۶).

جدول شماره ۴- جمع‌بندی شاخص‌های سنجش احساس امنیت براساس منظر شهری

تعریف	معیارها	مولفه‌های اصلی	احساس امنیت براساس منظر شهری
توجه به موضوعاتی چون آرامش، ایمنی و زیبایی	احترام به نیازهای انسانی	حس مکان	
	عدم تمایل به جایگزینی		
	میزان علاقه		
توانایی و قدرت فضا در پذیرفتن عملکردها و ماوا دادن فعالیت‌های گوناگون	انعطاف پذیری		
متناسب بودن خصوصیات بصری منظر با عملکرد و معنی محیط	سازگاری بصری		
	تاثیر بر مخاطبان	هویت مکان	
	حس اعتماد به نفس		
عناصر متمایز کننده منظر از نقاط دیگر - هدف مردم از استفاده از مکان	تمایز		
وجود منظر متناسب با عملکرد و نوع فعالیت در محیط	اثر بخشی		
آشنایی و تجربه شخصی فرد از محیط و منظر	تداوم و پیوستگی		
توجه به به آداب، رسوم و باورهای یک جامعه در منظر	فرهنگ		
رضایت فرد از منظر و حس تعلق در محیط	حس تعلق	خاطره نگیزی	
	مانوس بودن		
خاطرات موجود از منظر محیط در ذهن افراد- تجربه محیط و اثر منظر بر آن	تجربه در محیط		
قرائت سهل محیط و راهیابی آسان نقاط	جهت یابی	خوانایی	
تصویر کار روشن در ذهن هر ناظر	روشنی و وضوح		
وجود عناصر راهنما	وجود راهنما		
وجود عناصر شاخص منظر و نشانه برای شناسایی محیط	وجود نشانه		
سهولت خوانش فضا در انطباق فرم و عملکرد	انطباق فرم و عملکرد		
چشم نوازی کالبد فضا یا ترکیب بندی، کیفیت رنگ و مصالح- رابطه با پیوند بنا با محیط	زیبایی شناسی (زیبایی)	ادراک عمومی و لذت بصری	
	جذابیت		
وجود اغتشاش و عناصر چشم آزار	احساس آشفتگی		
تنوع فرمها- (تنوع عملکردها در حس مکان)	تنوع		
توجه به ایمنی - تفکیک سطوح تردد- وجود فضاهای بی خطر و آزار رسان	ایمنی		
ارتباط بصری با نقاط مختلف	نفوذ پذیری بصری		
وجود آلودگی‌های تاثیر گذار بر زندگی انسانی، آلودگی صدا، محیطی (زباله)، آلودگی بصری،....	آلودگی		
	سرزندگی		
وجود نظم هندسی- اندازه مناسب...	شکل و اندازه	فرم و ریخت شناسی	
چیدمان مبلمان شهری، ارتباط مبلمان شهری با نیازهای انسان...	روابط و چیدمان		
رعایت و توجه به مقیاس انسانی	ابعاد و مقیاس (انسانی)		
	بافت و تزئینات		
وسعت فضا	وسعت		
روشنایی و نور پردازی مناسب بنا در شب، استفاده مناسب از نور روز	نور		
توجه به تناسب فضایی- تناسب منظر با اندازه فضا	تناسب		
استفاده از فضای سبز، درختان و عناصر طبیعی موجود در محیط	استفاده از عناصر طبیعی		
وجود رنگهای آرامش بخش در فضا	رنگ		

(منبع: نگارندگان)

۵- یافته‌های تحقیق

در این پژوهش برای تعیین رتبه‌بندی معیارها و جزء معیارها از تحلیل رگرسیون چند متغیره استفاده شده- است. ارزش هر «وزن رگرسیونی» دامنه‌ی تغییرات متغیر وابسته (متغیر سطح بالاتر در درخت ارزش) را به ازای یک واحد تغییر در متغیر مستقل (متغیر سطح پایینتر در درخت ارزش) نشان می‌دهد. به دلیل این که ممکن است متغیرها، مقیاس متفاوتی داشته باشند، می‌بایست از «ضرایب رگرسیونی استاندارد شده» یا «ضرایب بتا» استفاده کرد. این ضرایب بتا نشان دهنده اهمیت نسبی یک متغیر سطح پایین تر است. این اهمیت نشان دهنده‌ی تاثیرگذاری متغیر سطح پایین بر متغیر سطح بالاتر در درخت ارزش است. برای این منظور هر سطح از درخت ارزش در مدل سنجش احساس امنیت نسبت به سطح بالاتر رگرسیون گرفته می‌شود (Van Poll, 1997, 33).

جهت کمی کردن مدل استفاده شده در محدوده مورد مطالعه از روش مقیاس‌سازی استفاده شده است (Becker, 2000).

نتایج بدست آمده نشان دهنده آن است که کلیه معیارهای به کار رفته در سه سطح مدل سنجش احساس امنیت در محدوده مورد مطالعه با متغیر منظر شهری دارای رابطه معناداری می باشند ($p < 0.05$). در ادامه نتایج حاصل از مطالعه کمی سنجش احساس امنیت شهروندان براساس منظر شهری و معیارهای مربوطه آورده خواهد شد. جهت سنجش احساس امنیت از آزمون T تک نمونه‌ای استفاده شده است.

جدول شماره ۵- نتایج آماری آزمون T یک طرفه احساس امنیت

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
احساس امنیت	۵۵۰	۲,۷۷۹۴	۰,۳۱۲۳۲	۰,۰۱۹۳۷

(منبع نگارندگان)

میانگین امتیاز احساس امنیت در محدوده مورد مطالعه به صورت کلی ۲,۷۷۹۴ بدست آمده (جدول شماره ۵) و با توجه به این که طیف لیکیرت مورد استفاده در این مطالعه از ۱ تا ۵ می‌باشد بنابراین عدد ۳ به عنوان میانه نظری پاسخها انتخاب شده است. نتایج (جدول شماره ۶) نشان می‌دهد بین میانگین احساس امنیت و میانه نظری (عدد ۳) اختلاف معناداری وجود دارد. ($p < 0.05$)

جدول شماره ۶- نتایج آزمون T یک طرفه احساس امنیت

سنجش	Test Value = 3		
	t	Df	Sig. (2-tailed)

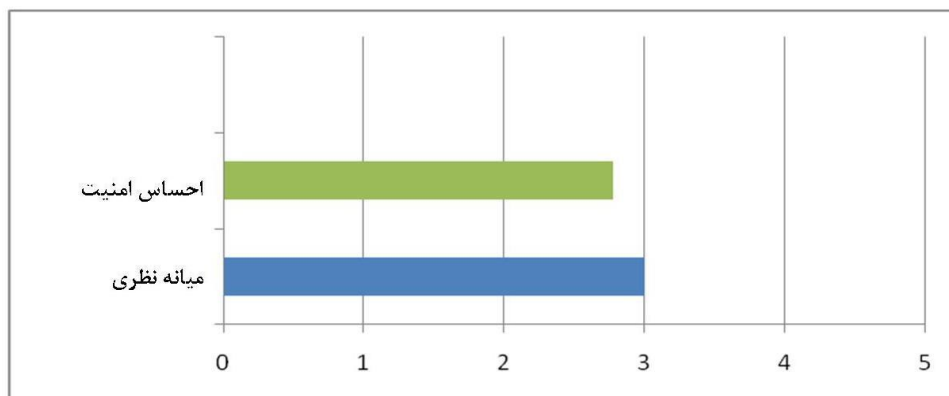
جدول شماره ۶- نتایج آزمون T یک طرفه احساس امنیت

سنجش	Test Value = 3		
	t	Df	Sig. (2-tailed)
احساس امنیت	-۱۱,۳۹۲	۲۵۹	۰,۰۰۰

(منبع نگارندگان)

مقدار میانگین مولفه‌ها بر اساس نتایج حاصل از آزمون T یک طرفه برابر ۲,۷۷۹۴ می باشد که نشان دهنده این موضوع است که احساس امنیت در محدوده مورد مطالعه از دید ساکنین، پایتتر از سطح متوسط ارزیابی شده است که در نمودار شماره ۱ نشان داده شده است.

نمودار شماره ۱- میانگین احساس امنیت در محدوده مورد مطالعه در مقایسه با میانه نظری

(منبع نگارندگان)

برای بدست آوردن میزان احساس امنیت در معیارهای سازنده آن در سطوح مختلف از آزمون T تک نمونه‌ای استفاده شده است. براساس مدل احساس امنیت در سطح دوم، شش معیار هویت مکان، خاطره‌انگیزی، فرم و ساختار، حس مکان، خوانایی، ادراک عمومی و بصری سازنده احساس امنیت بر اساس منظر شهری هستند. میانگین احساس امنیت در دو معیار خوانایی و ادراک عمومی و بصری بالاتر از میانه نظری و در چهار معیار دیگر پایتتر از میانه نظری ارزیابی شده است (جدول شماره ۷).

جدول شماره ۷- نتایج آماری آزمون T یک طرفه معیارهای احساس امنیت

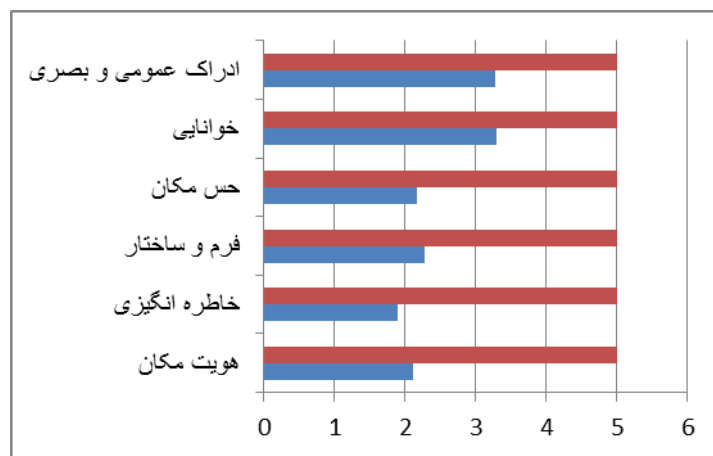
مولفه ها	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
هویت مکان	۵۵۰	۲,۱۰۵۴	۰,۴۲۵۸۷	۰,۳۴۵۳
خاطره‌انگیزی	۵۵۰	۱,۸۹۶۲	۰,۴۸۲۱۰	۰,۲۶۵۴
فرم و ساختار	۵۵۰	۲,۲۷۹۲	۰,۶۰۷۴۹	۰,۲۹۹۰

جدول شماره ۷- نتایج آماری آزمون T یک طرفه معیارهای احساس امنیت

مؤلفه ها	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
هویت مکان	۵۵۰	۲,۱۰۵۴	۰,۴۲۵۸۷	۰,۳۴۵۳
حس مکان	۵۵۰	۲,۱۶۴۷	۰,۶۹۵۴۰	۰,۴۳۱۳
خوانایی	۵۵۰	۳,۲۸۹۰	۰,۷۰۷۴۹	۰,۴۳۵۸
ادراک عمومی و بصری	۵۵۰	۳,۲۷۹۹	۰,۷۰۲۷۶	۰,۳۱۶۴

(منبع نگارندگان)

نمودار شماره ۲- میزان مؤلفه های بررسی شده

(منبع نگارندگان)

در مرحله سوم تحلیل نظر به اهمیتی که دو معیار خوانایی و ادراک بصری و عمومی در مرحله دوم تحلیل از خود نشان دادند. بررسی این دو دسته معیار را بعنوان مرحله پایانی تحلیل ارائه می‌کنیم. و مطابق جدول شماره ۸ در می- یابیم که ترتیب اهمیت زیرمعیارهای خوانایی در احساس امنیت شهروندان بدین ترتیب است:

۱- جهت‌یابی، ۲- وجود راهنما، ۳- وجود نشانه، ۴- روشنی و وضوح، ۵- انطباق فرم و عملکرد.

جدول ۸- اولویت بندی متغیرها در معیار خوانایی

متغیرها در معیار خوانایی	ضرایب استاندارد نشده		ضرایب استاندارد شده	t	Sig.	اولویت بندی متغیر
	B	Std. Error	ضرایب بتا			
جهت‌یابی	.۲	۰,۰۰۰	۰,۳۱۲	1.895E8	۰,۰۰۰	۱
انطباق فرم و عملکرد	.۲	۰,۰۰۰	۰,۲۱۳	1.039E8	۰,۰۰۰	۵

روشنی و وضوح	.۲	۰,۰۰۰	۰,۲۱۴	1.354E8	۰,۰۰۰	۴
وجود راهنما	.۲	۰,۰۰۰	۰,۳۰۸	1.696E8	۰,۰۰۰	۲
وجود نشانه	.۲	۰,۰۰۰	۰,۲۶۹	1.471E8	۰,۰۰۰	۳

(منبع نگارندگان)

همچنین مطابق جدول شماره ۹، اولویت زیر معیارهای ادراک کالبدی و بصری نیز بدین ترتیب است:
 ۱- ایمنی، ۲- نفوذپذیری بصری، ۳- زیبایی، ۴- احساس آسفتگی، ۵- تنوع، ۶- سرزندگی، ۷- آلودگی،
 ۸- جذابیت.

جدول شماره ۹- اولویت بندی متغیرها در معیار ادراک کالبدی و عمومی

متغیرها در معیار ادراک کالبدی و بصری	ضرایب استاندارد نشده		ضرایب استاندارد شده	t	Sig.	اولویت بندی متغیر
	B	Std. Error	ضرایب بتا			
زیبایی	.۱۲۵	۰,۰۰۰	۰,۳۰۸	1.696E8	۰,۰۰۰	۳
جذابیت	.۱۲۵	۰,۰۰۰	۰,۲۱۳	1.039E8	۰,۰۰۰	۸
آلودگی	.۱۲۵	۰,۰۰۰	۰,۲۱۴	1.133E8	۰,۰۰۰	۷
نفوذپذیری بصری	.۱۲۵	۰,۰۰۰	۰,۳۱۲	1.895E8	۰,۰۰۰	۲
احساس آسفتگی	.۱۲۵	۰,۰۰۰	۰,۲۶۹	1.471E8	۰,۰۰۰	۴
تنوع	.۱۲۵	۰,۰۰۰	۰,۲۲۶	1.354E8	۰,۰۰۰	۵
ایمنی	.۱۲۵	۰,۰۰۰	.۳۱۵	۱,۹۲۵E8	۰,۰۰۰	۱
سرزندگی	.۱۲۵	۰,۰۰۰	.۲۲۰	۱,۲۲۵E8	۰,۰۰۰	۶

(منبع نگارندگان)

نتیجه گیری

امنیت به عنوان یکی از نیازهای اساسی شهروندان در ساختارهای شهری به شمار رفته و از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است چرا که به نوعی در برگیرنده احساس آرامش و آسایش محیطی برای سکونت و زندگی شهرنشینان می باشد. در این راستا یکی از مقولاتی که در زمینه دستیابی به توسعه پایدار شهری کمتر مورد توجه علمی و عملی قرار گرفته است مقوله احساس امنیت ساکنین است. از این رو در مطالعات و پژوهش‌های مرتبط با شهر و بیان معیارهای کیفیت مطلوب شهری همواره امنیت به عنوان یکی از شاخص‌های مهم کیفیت زندگی مورد توجه برنامه‌ریزان و شهرسازان قرار گرفته و در این خصوص نظریه‌های گوناگونی نیز ارائه شده است.

فضای شهری نیز به عنوان حوزه‌ای عمومی که همواره مورد استفاده عام مردم در هر زمان می‌باشد در صورت ایجاد احساس امنیت علاوه بر آنکه آرامش را برای شهروندان به ارمغان آورده بلکه، سطح تعاملات و فعالیت‌های اجتماعی را نیز افزایش داده و در نهایت احساس مطلوبیت و رضایت محیطی را در شهروندان تقویت می‌نماید. لذا در این تحقیق پس از بررسی مطالعات صورت گرفته، مبانی نظری مرتبط با منظر- منظر شهری با تدقیق در سه بعد ادراک، فعالیت و فرم در شکل‌گیری منظر مطلوب، مولفه‌های «حس مکان»، «هویت مکان»، «خاطره انگیزی»، «خوانایی و تصویری روشن از محیط»، «ادراک عمومی و لذت بصری» و «فرم و ریخت» به عنوان شاخص‌هایی برای سنجش احساس امنیت شهروندان با استفاده از شاخص‌های منظر شهری می‌باشد. در سنجش و بررسی صورت گرفته در نهایت می‌توان برخی از نتایج توصیفی این پژوهش را که در محله اوین انجام شده به قرار ذیل بیان نمود:

- به طور کلی با توجه به بررسی‌های صورت گرفته بر اساس مولفه‌های مورد نظر، معیارها و زیر معیارهایی مورد سنجش قرار گرفت که براساس نتایج حاصل شده دو مولفه بیش از سایر مولفه‌ها در اولویت افزایش سطح احساس امنیت در محله اوین مورد تاکید قرار می‌گیرد، که عبارتند از: خوانایی، ادراک بصری و عمومی.
- حضور در محیط و عدم احساس آشنایی به محدوده همواره عامل سردرگمی، نگرانی و در نهایت ایجاد احساس ترس و عدم امنیت می‌شود. در بررسی به عمل آمده در محدوده توجه به این مقوله مورد تاکید شهروندان بوده است. لذا معیار خوانایی با زیرمعیارهایی چون جهت یابی، وجود راهنما، وجود نشانه، روشنی و وضوح و انطباق فرم و عملکرد به عنوان عوامل کاهنده احساس امنیت می‌بایست مورد توجه قرار گیرد. که در این خصوص منظر شهری می‌تواند نقش سازنده‌ای را در ایجاد محیطی خوانا ایفا کند. طراحی فضاهای خوانا و قابل تشخیص، استفاده از علائم راهنما، نشانه‌ها و عناصر مطلوب بصری در کنار بهره‌گیری از کالبد مناسب، علاوه بر آنکه هرچه بیشتر محیط را خوانا نموده و جهت‌یابی را آسان می‌نماید بلکه با استفاده از مواردی چون تمایز، افزایش علاقه و عدم تمایل به جایگزینی، محیط را هرچه مطلوبتر برای مخاطب می‌نمایاند.
- در مورد انطباق فرم با عملکرد با توجه به وجود جذابیت‌های گردشگری در برخی نقاط محدوده حفظ حیات شبانه محیط به کمک ایجاد کاربری‌های فعال در شب ضمن افزایش جذابیت‌های محیطی منجر به تشویق شهروندان به حضور، عابران به پیاده روی و در نهایت حفظ امنیت شبانه مؤثر خواهد بود.
- همچنین در نتایج بررسی‌های به عمل آمده مشاهده شد، از میان مولفه‌های مورد سنجش، ادراک بصری و کالبدی در افزایش هرچه بیشتر احساس امنیت در محیط نقش بسزایی را ایفا می‌نماید. لذا در این خصوص با بررسی زیر معیارهای مربوط به این موضوع ایمنی، نفوذپذیری بصری، زیبایی و احساس آشفته‌گی جایگاه اول تا چهارم عوامل افزایشده احساس امنیت را به خود اختصاص دادند.
- در این خصوص با وجود خیابان‌های باریک و عدم جدا بودن دسترسی پیاده از سواره در بسیاری از نقاط بافت داخلی، ایمنی را در نگاه کاربران پایین جلوه داده و خواستار ارتقا این سطح از نیاز خود می‌باشند.
- نفوذپذیری بصری نیز با وجود بافت متراکم و معابر باریک از عوامل ایجاد کننده عدم احساس امنیت محسوب می‌شود، که با روشنایی مناسب، ایجاد گره‌ها و فضاهای شهری مطلوب با منظر مناسب و کارآمد می‌توان علاوه بر

- آنکه این سطح از نیاز شهروندان را ارتقا بخشید، بلکه علاوه بر حفظ آشنایی و نظارت بیشتر بر فضا، حیات شبانه محیط پیرامون خود را نیز حفظ نماید که این موضوع خود منجر به افزایش سطح امنیت در محیط می‌گردد.
- زیبایی به عنوان مولفه‌ای که می‌تواند در افزایش سطح حس اعتماد، تاثیرگذاری، جذابیت و... شهروندان تاثیرگذار می‌باشد. بنابراین منظر به عنوان یکی از مهمترین سطوح تعامل کالبد با شهروندان نقش سازنده‌ای را در افزایش احساس امنیت ایفا می‌نماید.
- بهبود منظر شهری به کمک حفاظت فعال، اجرای طرح‌های بهسازی و همچنین حذف دیوار نوشته‌ها و آلودگی‌های بصری موجود در فضا و استفاده از عناصر الحاقی آشنا برای مردم برای افزودن بر ضریب آشنایی فضا و جلوگیری از به وجود آمدن احساس غربت، اضطراب و ترس ناشی از آن موثر بوده و احساس آشفتگی را کاهش می‌دهد. وجود چشم‌نوازی کالبد محیط با ترکیب بندی مناسب، وجود کیفیت در رنگ و مصالح به کار رفته و برقراری رابطه هرچه بیشتر میان بناها و سطوح با محیط، جذابیت را افزایش داده و در نهایت نتیجه مناسب و دلپذیرتری را در افزایش احساس امنیت به همراه خواهد داشت.

منابع و مآخذ

- آتشین بار، محمد، ۱۳۸۸، تداوم هویت در منظر شهری، مجله باغ نظر، سال ششم، شماره دوازدهم، ۴۵-۵۶.
- براندرفری، هیلدر، ۱۳۸۳، طراحی شهری به سوی یک شکل پایدارتر شهری، ترجمه حسین بحرینی، انتشارات شرکت پردازش و برنامه ریزی شهری.
- بحرینی، حسین، طبیبیان، منوچهر، ۱۳۷۷، مدل ارزیابی کیفیت محیط زیست شهری. مجله محیط شناسی، دوره بیست و چهارم، شماره بیست و یکم.
- بحرینی، سید حسین، ۱۳۷۷، فرایند طراحی شهری، تهران، دانشگاه تهران.
- بل، سایمون، ۱۳۸۲، منظر، الگو، ادراک فرآیند، ترجمه بهناز امین زاده، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- بهبزادفر، مصطفی، ۱۳۸۷، واژه نامه مفاهیم طراحی شهری، تهران، طرح تحقیقاتی انجام شده در مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری.
- بمانیان، محمدرضا، محمودی نژاد، هادی، ۱۳۸۷، تحقیق در سنجش عوامل اثرگذار بر احساس امنیت شهری، نمونه موردی کرمان، مجله مدیریت شهری، سال ششم، شماره نوزدهم.
- بیر آن آر، کاترین، هیگینز، ۱۳۸۱، برنامه ریزی محیطی برای توسعه زمین، ترجمه سید حسین بحرینی، کیوان کریمی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- پاکزاد، جهانشاه، ۱۳۸۱، میزگرد نقش فضاهای شهری در تامین امنیت اجتماعی، شهرداری‌ها، سال چهارم، شماره چهل و یکم.
- پاکزاد، جهانشاه، ۱۳۸۵، سیمای شهر، آنچه کوین لینچ از آن می فهمید، مجله آبادی، شماره پنجاه و سوم.
- پاکزاد، جهانشاه، ۱۳۸۵، مبانی نظری و فرایند طراحی شهری، تهران، انتشارات شهیدی.
- توسلی، محمود، ۱۳۷۶، قواعد و معیارهای طراحی فضای شهری، تهران، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران.
- تاینکس، فرن، ۱۳۸۸، فضا، شهر و نظریه‌های اجتماعی، ترجمه حمیدرضا پارسی و آرزو افلاطونی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- تیموری، محمود، ۱۳۸۶، مفهوم منظر شهری، نشریه اینترنتی معماری منظر، (www.manzar.ws)(sep.2008).
- تی. مک اندرو، فرانسیس، ۱۳۸۷، روانشناسی محیطی، ترجمه غلام رضا محمودی، تهران، انتشارات زرباف اصل.
- تولایی، نوین، ۱۳۷۹، شکل شهر منسجم: مطالعه انسجام کالبدی شهر در اندیشه و عمل، رساله دکتری، دانشکده هنرهای زیبا، تهران، دانشگاه تهران.
- حبیبی، سید محسن، ۱۳۸۷، حیات مدنی و حیات شهری، مجله هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، شماره هفتم، صفحه ۲۱-۳۳.
- حسینی، فرزانه، ۱۳۸۷، بررسی و ارائه شاخصهای کالبدی - کارکردی موثر بر ارتقا امنیت فضاهای عمومی شهری، نمونه موردی: پارک دانشجو، پایان نامه کارشناسی ارشد شهرسازی، تهران، دانشگاه تربیت مدرس.
- حبیب، فرح، ۱۳۸۵، طراحی منظر شهری در گذر تاریخ، مجله آبادی شماره پنجاه و سوم.
- خلیل خواه، ب، ۱۳۷۷، دکتر مظفر صرافی، تهران، دانشگاه شهید بهشتی.
- رضازاده، راضیه، ۱۳۸۲، شاخصهای امن در فضاهای شهری، مجله شهرداری‌ها، سال چهارم، شماره چهل و یکم.
- رضازاده، راضیه، ۱۳۸۰، بحران ادراکی - رفتاریدر فضای شهری، مجله شهرداری‌ها، سال دوم، شماره بیست و سوم.

- رضوان، علی، ۱۳۸۵، امنیت شهری و نقش برنامه ریزی شهری در ارتقا و بهبود آن مورد مطالعه: منطقه ۱۷ تهران، پایان نامه کارشناسی ارشد، تهران، دانشگاه تربیت مدرس.
- رضازاده، راضیه، ۱۳۸۶، اصول و معیارهای ساماندهی و ضوابط و مقررات سیمای شهری، تهران، طرح تحقیقاتی انجام شده در مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری.
- زاد رفیعی، ناصر، ۱۳۸۴، فرایند اجتماعی - فضایی هویت شهر، مجله آبادی، سال پانزدهم، شماره چهارم و هشتم.
- سیفایی، مهسا، ۱۳۸۴، مطلوبیت سنجی استفاده از فضاهای عمومی با تاکید بر برنامه ریزی مشارکتی، پایان نامه کارشناسی ارشد، تهران، دانشگاه تربیت مدرس.
- سند راهبردی محلات ۲۶ گانه شهرداری منطقه یک، ۱۳۹۰، سند راهبردی محله اوین، تهران، شهرداری منطقه یک.
- شیعه، اسماعیل، ۱۳۸۶، آماده سازی شهر برای کودکان، تهران، نشر شهر.
- داندیس، دونیس، ۱۳۶۸، مبادی سواد بصری، ترجمه مسعود سپهر، تهران، انتشارات سروش.
- ذکوت، کامران، ۱۳۸۵، چارچوب استراتژیک مدیریت بصری شهر، مجله آبادی، شماره پنجاه و سوم.
- صالحی، اسماعیل، ۱۳۸۷، ویژگی های محیطی فضاهای شهری امن، تهران، مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری.
- طیبی فر، مهسا، ۱۳۸۵، نظرگاه طبیعی، بام شهر تهران، تهران، پایان نامه کارشناسی ارشد معماری منظر، دانشگاه تهران.
- ضابطیان، الهام، ۱۳۸۷، شناسایی و تحلیل عوامل موثر بر ارتقای امنیت زنان در محیط شهری، پایان نامه کارشناسی ارشد شهرسازی، تهران، دانشگاه تربیت مدرس.
- ضابطیان، الهام، خدائی، زهرا، ۱۳۸۸، رویکرد مشارکتی و اجتماعی محور در ایجاد فضای امن شهری، فصلنامه مطالعات مدیریت شهری، سال اول، پیش شماره سوم، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات، تهران.
- عباس زادگان، مصطفی، ۱۳۸۴، ابعاد اجتماعی - روانشناختی فضاهای شهری، مجله علوم مهندسی، دانشگاه علم و صنعت ایران، جلد شانزدهم، شماره ۱.
- فلاح، محمد صادق، ۱۳۸۵، مفهوم حس مکان و عوامل شکل دهنده آن، مجله هنرهای زیبا، شماره بیست و ششم، ۵۷-۶۶.
- قاسمی اصفهانی، مروارید، ۱۳۸۳، اهل کجا هستیم؟ هویت بخشی به بافتهای مسکونی، تهران، انتشارات روزنه.
- قائم مقامی، پروین، ۱۳۸۹، امنیت روانی عابران در فضای شهری، مجله آبادی، فصلنامه معماری و شهرسازی، سال دوم، شماره شصت و شش، ۵۲-۵۷.
- کالن، گوردن، ۱۳۷۷، گزیده منظر شهری، ترجمه منوچهر طیبیان، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- گلکار، کورش، ۱۳۸۵، مفهوم منظر شهری، مجله آبادی، شماره پنجاه و سوم.
- لینچ، کوین، ۱۳۷۶، تئوری شکل خوب شهر، ترجمه حسین بحرینی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- لینچ، کوین، ۱۳۷۲، سیمای شهر، ترجمه منوچهر مزینی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- ماندل، رابرت، ۱۳۸۷، چهره متغیر امنیت ملی، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی غیر انتفاعی.
- ماتلاک، جان، ۱۳۷۹، آشنایی با طراحی محیط و منظر، جلد ۲، ویراستار دکتر حسنعلی لقایی، تهران، سازمان پارکها و فضای سبز شهر تهران.
- مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری، طرح تحقیقاتی، بررسی عناصر و عوامل موثر در شکل گیری سیمای شهری، دفتر اول - ماهیت منظر شهری، جلد اول - مفهوم و انواع آن مرفولوژی عناصر سازنده و ترکی بندی، دفتر فنی آموزشی و پژوهشی دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی.

مدنی پور، علی، ۱۳۸۴، طراحی فضای شهری: نگرشی بر فرایندهای اجتماعی و مکانی، ترجمه فرهاد مرتضایی، تهران، انتشارات شرکت پردازش و برنانه ریزی شهری.

منظر شهری، جلد اول، مفهوم و انواع آن مورفولوژی عناصر سازنده و ترکیب بندی، دفتر فنی آموزشی و پژوهشی دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی.

منصوری، سیدامیر، ۱۳۸۹، چستی منظر شهری، بررسی تاریخی تحولات مفهومی منظر شهری در ایران، ماهنامه منظر، شماره نه، صفحه ۳۰-۳۳.

منصوری، سید امیر، ۱۳۸۳، جزوه درسی منظر شهری دانشگاه تهران.

محمودی، امیر سعید، ۱۳۸۵، منظر شهری: مروری بر چند نظریه، فصلنامه آبادی، شماره پنجاه و سوم، صص ۵۴-۶۱.

منصوری، سیدامیر، ۱۳۸۳، در آمد بر شناخت معماری منظر، مجله باغ نظر، سال اول، شماره دوم، تهران، پژوهشکده نظر.

نوربرگ شولتز، کریستیان، ۱۳۸۲، معماری، معنا و مکان، ترجمه ویدا نوروزی برازجانی، تهران، انتشارات جان جهان.

نیومن، اسکار، ۱۳۸۷، خلق فضاهای قابل دفع، مترجم فائزه رواقی و کاوه صابر، تهران، انتشاران طحان.

سند راهبردی محلات ۲۶ گانه شهرداری منطقه یک، سند راهبردی محله اوین، ۱۳۹۰، تهران، شهرداری منطقه یک.

*proshunsky, H.M. 1978, The city and self-identity. Environment and Behavior, 10. 147-169.)

*Twigger-Ross, Clarel, Uzzell, David, 1996, place and identity process journal of Environmental psychology, NO.16. PP.205-220.

*Salvesen, David, 2002, The making of place, <http://www.matr.net>.

*Steel, Fritz, 1981, "the sense of place" CBE publishing. Company, Boston.

*Van Poll, R., 1997. "The Perceived Quality of the Urban Residential Environment: A Multi-attribute Evaluation". Rijksuniversiteit Groningen, Groningen.

*Siebel, Walter, and Wehrheim, Jan, 2003, security and the urban public sphere, the German journal of urban studies, vol.42, no.2.

*Boyle, Julie & Dr Findlay, Catherine and Forsyth, Leslie (2001): "An Investigation into Women's Perceptions of Fear and the Design of the Urban Environment", Open space, London, Edinburgh College of Art, School of Architecture, Tourism Management.

*www.pps.org, 2006

*Howard, John (1999): "FEAR OF CRIME", Society Of Alberta, www.elsevier.com.

*Khalilkhah, B., 2001, Deficiencies of Services in Tehran, thesis of M.S., Human geography Rural and Urban, Professor Dr. Mozafar Sarafi, Shahid Beheshti University of Evin Locality Identity Document, 2007, Evin Locality Counselling

* www.region1.tehran.ir

Abstract

Security is one of the basic needs of citizens in urban and It is very important, So studies and research about urban quality criteria, consider Security as one of the important indicators of quality of life. urban spaces If create a feeling of security for citizens it causes to bring peace to human lives and increasing the level of social interaction and activity in society and finally, it caused to feel the strength satisfaction of the environmental desirability of citizens.

In this study, after Review of related theoretical perspectives, urban landscape and form of perfect landscape, components of the "sense of place", "place identity", "memorable," "readability and clear picture of the environment" " Public perception and visual pleasure "and" form and morphology "as index for Measurement the feeling of security by using The urban landscape indexes. In this paper, we used experimental investigation regarding to Field studies and questioners for collecting data. In current research, we used quantitative analysis of the relationship between "feel safe", "urban landscape" and the causal correlation method for "data analysis".

Also, we used multilevel regression analysis. Research's Validity and reliability tested by using factor analysis and Cronbach's alpha. The landscape in the city is having a significant relationship with that all three levels of criteria used in the measurement sense of security. The mean of security sense and midel (3) are significant differences and feel secure in the range studied from the viewpoint of residents, lower than the average level is evaluated.

Key words: urban landscape, a sense of security, regression analysis, readability, visual and public perception.